

РЕЦЕНЗИЯ

по

конкурс за доцент в професионално направление 2.4. религия и теология (сравнително богословие), ДВ бр. 52/27.06.2025 г., за нуждите на Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, катедра „Систематическо богословие“ от проф. д-р Теодор Стойчев, ШУ „Еп. Константин Преславски

I. Данни за кандидата

Научната и преподавателска дейност на д-р Щони Райчев Кокудев (прот. Сава) започва през 2009 г., когато той се ангажира с разработването на докторска теза на тема „Евхаристия и католичност на Църквата. Рим и Константинопол – дебатът от XIII в.“, с научен ръководител проф. Калин Янакиев. Докторантурата му е успешна защитена през 2013 г. към Философския ф-т на СУ. От 2014 г. до 2015 г. е хоноруван преподавател по „Инославни изповедания“, катедра „Систематическо богословие“ към Богословски факултет на Софийски университет “Св. Климент Охридски”. От 2015 г. е главен асистент по „Сравнително богословие“, катедра „Систематическо богословие“, Богословски факултет на Софийски университет “Св. Климент Охридски”. Преподавател е по Сравнително богословие, Инославни изповедания, Въведение в богословието, Догматическо богословие, Мистириология и др. Научната дейност на прот. Сава до този момент включва две монографии, три студии и тридесет статии, което свидетелства за неговата сериозна научна ангажираност.

II. Данни за процедурата

Настоящата процедура за доцент е открита със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД 38-526/4.08.2025 г. за нуждите на катедра

„Систематическо богословие“. В заповедта се определят параметрите на процедурата и съставът на научното жури. На своето първо заседание журито прецени, че кандидатът д-р Щони Райчев Кокудев (прот. Сава) отговаря на условията. Представената от него справка за изпълнение на минималните национални изисквания е с 538 т. в професионалното направление. На своето първо заседание научното жури избра за свой председател доц. д-р Светослав Риболов, а за рецензенти проф. д-р Теодор Стойчев и доц. д-р Светослав Риболов. На останалите членове беше възложено да изготвят писмени становища.

III. Описание на научните трудове

Д-р Щони Райчев Кокудев (прот. Сава) участва в конкурса с една монография, дванадесет статии и три студии, написани на различни езици. Като хабилизационен труд е представена книгата „Тайнство и есхатон: Светотайнственият дебат от Фераро-Флорентинския събор“, София, 2023, ISBN 978-619-01-1292-1.

Монографията „Тайнство и есхатон: Светотайнственият дебат от Фераро-Флорентинския събор“ разглежда задълбочено богословския спор относно епиклезата (призоваването на Светия Дух при Евхаристията) и момента на освещаване на светите Дарове, възникнал на Фераро-Флорентинския събор (1438–1439). Този на пръв поглед технически литургичен въпрос разкрива „дълбинни пластове на различия в сакраменталното осмисляне на Евхаристията и самото претворяване на светите Дарове“ в Източната и Западната средновековна християнска традиция (стр. 9). Авторът убедително показва, че зад дебата за епиклезата стоят две различни богословски парадигми – византийската и латинската – отразяващи „два типа съзнание за тайнствата, които почиват на културно-исторически натрупвания, свързани с догматически несъвпадения“ (стр.9). Книгата подчертава, че

именно проблемът за есхатологията (разбирането за последните времена и присъствието на бъдещето Царство в тайнствата) е фундаментален за разделението в разбирането на Евхаристията между Изтока и Запада.

Академичната и богословска значимост на изследването е безспорна. Тъй като светотайнственият дебат между Изтока и Запада остава неразрешен и до днес, въпросът остава актуален както в академични среди, така и в църковни кръгове. Монографията на прот. Сава Кокудев хвърля нова светлина върху ключови богословски различия, оформени в хода на историята, и същевременно търси пресечни точки, значими за съвременния междуденоминационен диалог. Тематиката е особено актуална в контекста на продължаващите православно-католически богословски диалози.

Авторът ясно очертава методологическия подход в уводната част на книгата. Методологията е интердисциплинарна и сравнително-богословска, съчетаваща исторически, литургично-патристични и догматически анализи. Методологическият подход впечатлява със своята цялостност и новаторство. Прот. Кокудев не се ограничава само до конкретните исторически детайли, а извежда по-общ модел на мислене във всяка традиция. Този подход позволява да се идентифицират дълбинните предпоставки в двете богословски системи. Авторът посочва феномена на имперсонацията на свещеника в западната (схоластична) евхаристийна теория – идеята, че свещеникът действа *in persona Christi*, което отразява определен тип мислене, различен от източната еклисиологична перспектива. Подобни наблюдения се раждат именно благодарение на избраната методология. Методологичната рамка на труда може да се определи като адекватна и успешна.

Структурата на монографията е добре обмислена и допринася за яснотата на изложението. Работата е организирана в четири глави, приложения и библиография.

В Първа глава авторът представя историческия контекст на Фераро-Флорентинския събор и подробно излага аргументите на двете страни по спора за епиклезата. Тук се дефинират основните понятия и се извежда значимостта на проблема на фона на средновековната богословска мисъл. Прот. Кокудев умело вплита историческия разказ с богословския анализ – съборните документи и полемичните трактати се цитират и тълкуват в светлината на по-широкия догматически контекст. Включен е и кратък обзор на светоотеческите свидетелства за епиклезата, което поставя дебата в перспектива на Преданието.

Втора глава е посветена на развитието на сакраменталното богословие на Запад през Средновековието. Последователно са разгледани възникването на учението за трансубстанциацията и алтернативните схващания (напр. *impanatio*, *consubstantiatio*), средновековните спорове за момента на пресъществуване и влиянието на тези спорове върху литургичната практика на латинския обряд. Тази част на книгата осигурява важния контекст, необходим за разбиране на позицията на западните богослови на Флорентийския събор – читателят добива ясна представа как и защо в латинската традиция се е стигнало до минимизиране на епиклезата и фиксиране върху думите на установяване и момента на освещаване.

Трета глава преминава към съпоставителен анализ на двете светотайнствени парадигми (източна и западна) и предлага богословски рефлексии върху ключовите категории, които ги отличават. В тази част авторът синтезира резултатите от предходните глави, обсъждайки в дълбочина понятия като евхаристийно време (καίρός срещу момент), реалност на тайнството (динамично-есхатологична общност срещу статично веществено пресъствие), действащ субект на тайнството (Светият Дух чрез епиклезата и църковната общност срещу *in persona Christi* чрез свещеника) и пр. Особено интересна е дискусиата дали е възможен концептуален синтез или поне

сближаване между понятията за претворяване (изток) и пресъществяване (запад) – тук проличава стремежът на автора да търси изход от поляризацията, основавайки се на богословската дълбочина на двата термина.

В **Четвърта глава** е представен „Синопис“, който обобщава главните изводи от изследването, последван от раздела „Какво оттук нататък?“, в който се очертават възможни направления за по-нататъшно изследване. Тази заключителна част е ценна, защото показва, че авторът съзнава границите на настоящото изследване и предлага следващи стъпки – например, детайлен анализ на източните и западните евхаристийни молитви в тринитарно-есхатологичен план (стр. 133), изследване на развитието на sacramенталното богословие след Флоренция (на Изток и Запад) и пр. Подобна рефлексия за бъдещето придава завършеност на труда и го вписва в по-широк изследователски контекст.

Предвид посоченото по-горе бих казал, че монографията представя значими **научни и богословски приноси**, които свидетелстват за оригиналността на изследването и неговата стойност. На първо място, авторът формулира и защитава ясна основна теза: че прилагането на есхатологичния критерий в интерпретацията на sacramентологичния спор за епиклезата „по адекватен начин диференцира полетата на сблъсък на двете богословски парадигми“ (стр. 16). Тази теза е според моите познания новаторска в рамките на българската богословска наука. Прот. Кокудев фактически преосмисля известния спор от Флоренция не просто като исторически епизод, а като симптом на дълбинно богословско разминаване – между една есхатологично-мистириологична визия (Православния Изток) и една иманентно-схоластична визия (Латинския Запад) за Евхаристията и Църквата. Сред съществените богословски приноси на книгата е ясното изясняване на двете парадигми на разбиране за тайнството Евхаристия. В хода на анализа прот. Кокудев очертава

православната парадигма, основана върху понятието μεταβολή (претворяване, мистериозна промяна на Даровете в контекста на литургичното събрание и действието на Светия Дух), която има дълбоко есхатологичен и еклисиологичен характер. Отсреща стои западната (латинска) парадигма, развила се през Средновековието около учението за transsubstantiatio (пресъществяване) и свързаните с него търсения на точния момент на освещаване.

Монографията прави и принос към съвременния интерконфесионален диалог.. Авторът изрично отбелязва, че есхатологичният критерий, изведен от анализа на Флорентинския спор, е релевантен и за сегашните богословски обсъждания между Изтока и Запада. Не на последно място, трябва да отбележим, че трудът има значим принос и в рамките на българската богословска литература. Темата за евхаристийната епиклеза и свързаните с нея есхатологични измерения не е била обект на толкова цялостно изследване на български език. По този начин монографията функционира и като синтезиращ труд, който събира на едно място данни и идеи от различни източници, пречупвайки ги през авторската перспектива. Този синтез улеснява бъдещи изследователи и обогатява академичния разговор у нас по темата за Евхаристията, тайнствата и диалога между църквите.

Стилът на изложение е академичен и прецизен. Прот. Кокудев комбинирайки богата терминология, логическа последователност и обобщения. Впечатление прави широката употреба на източници, а библиографията е бязспорно обемна, включвайки съчинения на църковните отци (на гръцки и латински, през патрологични серии PG/PL), съвременни изследвания на български, руски, английски и други езици, документи на вселенските събори и пр.

Като малък страничен коментар, може да се отбележи, че богатството на съдържанието понякога води до висока плътност на информацията, което изисква от читателя по-голяма съсредоточеност. Това обаче е нормално и дори очаквано за монография на такова ниво. Важното е, че дори при тази плътност, главната мисловна линия остава видима и непрекъсната.

В духа на обективната оценка, следва да се посочат и някои **критични бележки**, макар те да не накърняват сериозно нейните достойнства, а по-скоро очертават границите и възможностите за по-нататъшна работа.

Първо, въпреки поставените параметри на изследването, би било добре според мен да се представи малко по-подробно византийското богословие на нетварните енергии във връзка с темата (което е само загатнато), или по-широко представяне на литургичните изменения на Запад (примерно, кога точно и как е отпаднала епиклезата в римския обряд). **Второ**, макар изследването да разглежда задълбочено латинската схоластична традиция и да стига до извода за нейния „иманентизъм“, в монографията сравнително по-слабо е отразена перспективата на съвременната римокатолическа богословска мисъл относно Евхаристията. Авторът основателно се концентрира върху периода до и около Флорентийския събор (включително Тридентския събор), но следва да се отбележи, че Католическата църква през XX век (особено с решенията на II Ватикански събор) претърпява литургическа и богословска еволюция по отношение на епиклезата и есхатологичното измерение на литургията. В увода прот. Кокудев споменава, че темата за евхаристийната есхатология е разгърната у автори като Йозеф Ратцингер, Анри дьо Любак, Ханс Урс фон Балтазар и др., но уточнява, че анализът на тези съвременни римокатолически приноси остава за бъдещо изследване. Все пак един критичен читател би отбелязал, че пряко ангажиране с някои от тези автори би могло да обогати диалога, който книгата търси – например, да се посочи, че днешното

католическо богословие признава значението на епиклезата (след включването ѝ в новата литургия) и разсъждава върху есхатологичния характер на Евхаристията. Включването на подобна съвременна перспектива – дори схематично – би укрепило допълнително връзката на историческия анализ с текущия междуденоминационен контекст. Не знам дали този пропуск е търсен или отец Сава Кокудев е предпочел да наблегне на уникалното богословие на Източната традиция. Ако обаче днес последната не е толкова радикално разграничима от Западната традиция по отношение разбирането си на епиклезата и есхатологичния характер на евхаристията, това означава, че изследването губи известна тежест що се касае оценката на римокатолическото богословие.

Независимо от това, като рецензент мога уверено да заявя, че настоящата монография покрива високите изисквания за хабилитационен труд. Тя демонстрира способността на автора да формулира и разработи самостоятелно сложна научна тема, да работи умело с изворите и литературата, и да допринесе оригинално към съществуващото познание. Научният стил, аргументацията и изводите говорят за зрялост и компетентност, достойни за академично признание.

IV. Заключение:

Приведените данни свидетелстват за пълното съответствие на кандидата на законовите изисквания за заемане на научната длъжност „доцент“. С оглед гореизложеното изразявам своята положителна оценка за д-р Щони Райчев Кокудев.